

ПРИЛОЗИ ПРОУЧАВАЊУ ЈЕЗИКА

ИЗДАЈЕ:

ИНСТИТУТ ЗА ЈУЖНОСЛОВЕНСКЕ ЈЕЗИКЕ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НОВОМ САДУ

НОВИ САД

23

1987

Софија Ракић-Милојковић

ОСНОВНЕ ФОНЕТСКЕ ОСОБИНЕ ГОВОРА ДОЊЕ МУТНИЦЕ (КОД ПАРАЋИНА)

*Рађено под руководством
проф. др Драгољуба Пејровића*

У В О Д

1. Село Доња Мутница налази се на тринаестом километру источно од Параћина, на регионалном путу Параћин — Зајечар, у подножју брда Бабе. Село има 384 домаћинства, са око 1.600 житеља који се претежно баве земљорадњом, јер поседују веома плодно земљиште. И сточарство је овде модернизовано у односу на раније номадско сточарење — ничу мини-фарме. Многи сељани запошљавају се у околним фабрикама а истовремено се баве и пољопривредом. Саобраћајна мрежа село — град добро је развијена, те и то условљава да говор града знатно утиче на говор села.¹

¹ У народу се препричава следећа легенда о постанку имена села Доња Мутница. Негде на средокраћу данашњих мутничких насеља (Горње и Доње Мутнице) налазило се некада давно село Златица, чији су сељани често били у завади. Када је кнез Лазар својом клетвом позвао народ у бој против Турака, Златичани се заваде око избора вође и тако закасне на зборно место. Кнез Лазар их прокле речима: „Мутили се навек дабогда!“ И ускоро их Турци разјурише са огњишта, те се Златичани раселише на два краја и постадоше Горњи и Доњи Мутничани. Прича се још да су се на најудаљенијим крајевима оба села налазиле куће Поповића, који се сматрају најстаријом породицом у Горњој и Доњој Мутници. Мутничани сматрају да су се њихови преци овамо доселили веома давно са територије данашње Црне Горе. Они то сведочење поткрепљују набрајањем најчешћих презимена у селу: Нешковић, Поповић, Радоњић, Бошковић, као и крсних слава: Свети Василије, Петковица, Нова Година.

2. Лексику из овога краја почела сам да прикупљам још 1982. године, а након тога скупљала сам грађу за овај рад и спонтане разговоре снимала на магнетофонске траке. Пошто сам од рођења живела у Параћину, а неки моји рођаци живе у Доњој Мутници, била сам у могућности да чешће боравим у овом и другим селима параћинске општине. Грађу за овај рад сређивала сам током лета и јесени 1986. године, углавном према упитнику Павла Ивића,² а акценатске напомене делимично су дате према упитнику Берислава Николића.³ Информатори су ми били: Борка — Дола Радоњић (1911), Ружа Бошковић (1907), Загорка-Гора Ружић (око 86 година), Лозинка Марковић (1910), Живка Радоњић (1922), Милија Радоњић (1914), Мирослава Ристић (1910), Кристина Андрејић (81 година), Добривоје — Брива Бошковић (1931), Петројка Ракић (1931), Бранка Бошковић (1934).

3. Говор Доње Мутнице по својим основним фонетским особинама чини саставни део косовско-ресавског дијалекта. Веома је важно напоменути да граница између косовско-ресавског и призренско-тимочког дијалекта (како ју је оцртао Павле Ивић)⁴ пролази недалеко од овог села.

НАПОМЕНЕ О АКЦЕНТУ

4. Све силабеме у говору Доње Мутнице могу бити дуге и кратке. Дуге акцензоване силабеме могу имати узлазни и силазни тон, а кратке — само силазни. Дуге силабеме долазе под акцентом и у слогу непосредно испред њега. Из овога следи да акценатски систем у говору Доње Мутнице у својој основи одговара општим одликама у косовско-ресавском дијалекту; он има три акцензоване и две неакцензоване прозодеме.⁵

5. Дући силазни акценат може стајати на сваком слогу: *îrêj, sîrâ ijûj, iîjâj, dvâ, iîrîj, brê, smêm; vâroš, rûku, hêrke, mômci, lêjo, iîrvi, zâjno râzna, kârâmo-se, îrâdimo, viçemo; devôjka, sedêlka, iîrânka, komêndiçe, kamênje, selâçki, urâdim, iômâim, iîrêšûra, isîrîçam; šilevîzori, saçjalêva, izdržavâš, iîrazbîvu; kamênar, asîjal, iîsûl, levâk², kaļav, çešrêš, šakô, velî, lešij, îrolešij.*

6. Крајњи акценат по правилу може стајати на сваком слогу, сем последњег слога вишесложних речи. Изузетак од овога правила пред-

² Павле Ивић, *Инвентар фонетске проблематике шикоавских говора*. — Годи. шњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, књ. VII, 1962—1963, 93—110.

³ Берислав М. Николић, *Упитник за истраживање акцената у шикоавским говорима*. — Јужнословенски филолог, Београд, књ. XXVII, св. 1—2, 1966, 307—336.

⁴ Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и шикоавско наречење*. — Нови Сад, Матица српска, ²1986, 101.

⁵ Акценатском систему у говору Доње Мутнице сличан је и онај у Буковцу који је описан за потребе Општесловенског лингвистичког атласа. Уп. П. Ивић и С. Реметић, *Буковац (ОЛА 83)* у књизи *Фонолошки описи српскохрватских/хрватско-српских, словеначких и македонских говора обухваћених Општесловенским лингвистичким атласом*. — Сарајево (АНУБиХ, Посебна издања, књ. XV, Одељење друштвених наука, књ. 9), 1981, 573—578.

32. Кратко јат пред /j/ рефлектује се на два начина како се види из следећих примера:

а) сѐ'ем, вѐ'е, снѣг¹⁶, завејало-га, ірѐ'е, смѣјем-се; сѣарѐ'и од-њѣга, іросѣѐ'и, чисѣѐ'и.

б) новѣ'и, здравѣ'и, свейлѣ'и, веселѣ'и, ірошћѣ'и | іросѣѣ'и, чшѣ'и | чисѣѣ'и, іошћенѣ'и | іошћенѣ'и; нѣ'е.

У компаративима на -и(j)и с јотовањем претходног консонанта може доћи и до привидне контракције: ірдишћи, чшћи, іошћенѣ.¹⁶

Уз чешће нѣсмо, нѣсу обично је: нѣсам, нѣсу рāдѣли, нѣсмо бѣли, код старијих информатора.

Имперфекат је у овом говору познат једино у лику: јā бѣ тāмо, он бѣше вѣдо (или бѣше).

33. Кратко јат пред /њ/ рефлектује се у /е/: недѣља, сѣтила-се прѣља кудѣље очи-недѣље; бѣлѣѣ¹⁷, забелѣжим по-нѣшто.

Уместо іонедѣлак говори се іонедѣоник.

34. Рефлекс кратког јата пред /о/ < -л(-) доследно је екавски: умѣо, разумѣо, врѣо пѣћ, вѣћ узрѣо, седѣо три дāна и-три нѣћа, вѣдо-сам-га, јѣо, іорѣо, остарѣо, іѣо.¹⁷

Лексема беоуѣ у овом говору није позната.

35. Услед специфичног морфолошког развоја у овом говору однос између рефлекса јата и /и/ у флексионим наставцима у одређеним категоријама показује следећу ситуацију:

— Датив и локатив сингулара именица а-основе женског рода редовно је: дāла-сам мѣ'е зāве, дā' тѣ онѣ девѣ'ке, кāжи снѣе, мāчке, прѣчу нѣшто од-Мѣлке, бāци тѣ онѣ крѣве іуске, поклонѣла-сам нѣбјзине іѣѣке.

— У дативу и локативу сингулара личних заменица 1. и 2. лица и рефлексивне заменице јавља се на месту старог јата покретно /е/: прѣчу нѣшто од-мѣн(е): ел-іѣѣб(е) дāо, сām-сам-се сѣб(е) смучѣо.

— Плуралски падежи заменичко-придевске деклинације имају следеће облике:

а) Гпл од-іѣѣ домаћѣни нѣма бѣљи, од-овѣ лѣуди не-мѣщ-се жѣви бѣљи од-сѣѣ (од-мѣ'и праѣи), од-млāди-се не-надāј, испред-мāли мāчићѣи, од-дѣбри родѣтељи, (од-сѣарѣ'и, од-млāћѣи);

б) Дпл іѣѣма-сам дāо, овѣма-сам продāо, свѣма једнāко (мѣјема децāма ћу-дāм), дѣбрема нѣ'е лāко д-опстāну (сѣарѣема лѣудѣма нѣ'е лāко), млāћема);

в) Ипл с-іѣѣ лѣуди нѣ да-разговāрам, с-іѣѣма-сам бѣ'о у-вāрош, с-овѣ-ће у-пѣље, с-овѣма-сам рāдѣ'о, са-сѣѣ разговāрам, са-свѣма-сам дѣбар

¹⁶ У овом говору срећемо се и са аналитичким компаративима: іѣ ірдс, іѣ чѣс, іѣ дѣбар, іѣ лѣшѣи.

¹⁷ Место іѣѣо далеко је фреквентнији облик ћāо, ћāла д-ўмре, ћāли-смо д-изгѣ-немо.

(с-м^ди родитељи, с-м^дема родитељима), д^дбри/д^дбрема (са с^шар^ди не-м^дш д-изађеш на-крај са-с^шар^дима, м^дађи/м^дађема);

г) Лпш о-и^и војници, о-ш^има л^ддима, о(д)-ови-се нешто разгов^а-рамо, на-ов^дма-се види, о-с^ви, о-с^вема-се зна (м^ди/м^дема), м^дади/м^дадема, о-м^дали к^чичи чавр^лау нешто, о-м^далема децама, д^дбри/д^дбрема (с^шар^ди/с^шар^дима, м^дађи/м^дађема).

— Облици 2. л. пл. императива имају вокал /и/ место старог јата: и^ди^ие/и^ие, д^би^ие/и^ие јутре, и^об^ди^ие/ос^ди^ие, в^уч^ии^ие/в^уч^ии^ие, и^уш^ии^ие, ћ^уш^ии^ие (али ж^ст^еи^ие и б^еја^ии^ие).

— Обичне су форме: сед^дла-сам три дана код-њ^дга, сед^дсмо, вид^дла, вол^дла, вол^дсмо-га ки-да-е на^ш.

36. Рефлекс јата иза групе *ин-|ињ-* је /е/: и^њездо, шт^а-си с^о па-си-се-раз^ињезди^о; и^њеван, о^ињев^ио-се нешто.

Тако и: ж^лѐб, ж^лѐби-се, ц^лѐби^о-се.

37. Рефлекс јата у следећим лексемама увек је /е/: дев^дјка; сек^кра сек^крче; и^д-си, и^иде; дв^д њ^иве ра^ди, и^ред^иа т^о мор^и; н^диш^о, неко^лко; ов^де, он^де; с^дно; у-з^дни^цу; обе^двам; ди-ст[о]и^д в^дро, ме^ђутим /ѐ/ иза /р/ прелази у /а/ у лексеми *дра*, *ор^дси* м^лдог род^дли.

Веома ретко чује се у овом говору лексема *дсим*, а место *обе* редовно је *обад^д*.

О фонетизму речи *н^дсам* уп. т. 32б.¹⁸

38. Увек је: куку^риче; в^ддим, ч^к да-в^им да-л-и^{ма}, ви^ђевам-га.

39. Место јата редовно је /е/ у речима: б^длес-га ст^дго, и^обол^до-се; к^дрен, к^увано кор^ење; к^исели-се м^леко, поред к^исо к^упус, и^рок^исо-ми, али к^исела попр^ика.

40. Увек је *ј^дчам*, а реч *зај^дти* непозната је у овом говору.

41. Као и сви други вокали, и /р/ чува јасне квантитетске односе: к^рв-му пуш^тио, в^рба, пиш^ти ки-ц^рв, в^днч^дали-се у-ц^ркву, ц^рн-му об^раз, и^рн, ч^рс, ч^рс^ио, м^рс-је кат-се-ј^д м^рсно, ср^{на}, поред: р^ђа, и^рс-ми-се над^уо, к^рс, др^ки^дала, др^ки^дим, С^рбин, и^рча^о, р^вацки, б^рио.

Лексема *р^ваи^и-се* не чује се у овом говору.

Место *ц^рвен* чује се *а^лен*, али; *за^црвен^до-се* ки-ј^дбука.

У неким облицима радног придева глагола типа *ум^реи^и*, *и^роси^р(е)и^и* и сл. /р/ најчешће се девокализује по моделу: *ум^рдо* ки-ш^дѐто, *ум^рела* *и^дм^рела*, *и^рд^си^рео*, *и^рд^си^рела-му* да-л^дгне, *з^ди^рео*, *з^ди^рела-му* к^ућу, *с^ди^рела-се* от-п^дсо, *и^до^ди^рела* в^рата. Спорадично се ме^ђутим, може срести и: *и^рд^си^ро*, *с^ди^ро-се* ч^овек^с од-ра^да, *и^до^ди^ро*, *и^шро-му-се* тра^г Редовно је: *ов^ро*, *ов^рла*.

Лексема *и^роце* непозната је у говору Доње Мутнице.

¹⁸ Место *цес^ие* чује се *и^уи*, место *бресква* — *и^рска*.

Група *-ьo > -o* у следећим облицима: *мѣо, лѣо* д-отспáва, *дѣо-се, шѣо-се, сѣо* с-нôж; *умáко-ми* овај пѹт, *сáо-се, уйрѣо, љобѣо, рѣко, ддошо* јучѣр, *ѣдошо; ѣдо* љма колко-дѣшц.

Увек је *ки* м. као: пѣва *ки-славѹј*, дерња-се *ки-щѹнтав*.

Специфичан гласовни лик поредбене речи као среће се у изразима: он *кај-дѣе, кај-нѣе; кај-се-нѣшто* предомѣшцља; па-*кај-мáло-му* бдље.

49. Група *-ьл->(>-ьo)> а* кад је полуглас под акцентом у речи *зáва, зáвино*.

У речи *брáо* полуглас под акцентом вокализовао се у */а/* и није дошло до упрошћавања вокалске групе.

50. Група *-ео-* у речима *стѣона, сѣоско* има у овом говору и гласовни лик *стѣлна, сѣлско*.

Лексеме *дедба, седба* познате су само у овом облику.

Судбина наглашене вокалске групе *-ео-* види се из следећих примера: *јѣо, љлѣо, седѣо* у-мијáну, *волѣо, желѣо, дебѣо* ки-свѣња.

Ненаглашена група *-ео-> -о:* *ѹзо, вѣдо, ѣдчо, нáчо* лѣба; *кѣсо* кѹпус; *áнѣо* о[д]-детѣта.

51. Судбина вокалске групе *-и[j]о* не разликује се од оног што се сматра уобичајеним у нашем стандардном језику: *ѹшѣиј'о-сам-га, бáѣи'о, заборáви'о-, заѹбуи'о-се* нáчисто, *ѹсол'и'о* сас-шѣћер, *намер'и'о-се*.

Глагол *ѹрионуѣи* не чује се у овом говору.

52. Група *-уо* остаје неизмењена у примерима: *чѹо, изѹо* ципѣле, *обѹо* пѣрке, *надѹо-се; скинѹо; ушѣиј'и'нѹо* прс с-врата, *чучнѹо, ѹошнѹо* ки-кáмен, *забринѹо-се* опасно, *уйрѣнѹо* волѣви, *заденѹо* карáнфил, *изденѹо-*му тако љме, *сáи'нѹо-се шр'и'нѹо-се* от-стрá.

Међутим, када први члан групе *-уо* није под акцентом, срећу се и облици: *скѣно, мѣшо*.

Обично је *очи-несрѣе* сáњам *јá, очи-недѣље*.

53. У облицима бројева: *једанѣс, двáнѣс, чет'ирнѣс, седамнѣс*, вокалска група *-ао-* остаје непромењена.

Група *-а[j]е-* увек се реализује као *-аја-* у *зáјац*.

Редовно је *зáјно-смо* жѣвѣли.

54. Тако је *-ѣ[к]а-* у *нѣкаки*, као и *-ѣ[к]о-* у *ѹрѣко: ѹрѣко-плѣта*.

55. О реализацији групе *-и[j]а-* уп. т. 72. Судбина групе *-и[j]и-* у облицима компарираних придева уп. т. 32.

56. Група *-о[j]а-* не мења се у примеру *ѣдјас*, а поред *стѣ[ој]ѣм, стѣ[ој]ѣ-мо* тако на-сокáк, чује се и *стѣ'о'ѣм* *јá* на-капѣју, *стѣ'о'јá-сам*.

О фонетизму речи *моја* уп. т. 72.

57. У групи *-о[в]е-* консонант */в/* може се изгубити у облицима именице *чдвек*, али само у брзом говорном темпу и као индивидуална карактеристика. Иначе је: с-онѣга *човѣка, чдвече, мицко човѣче, човѣково*.

58. Група -у[x]о- не мења се у речи *Духови*. Консонант /x/ у овој лексеми задржан је, вероватно, под утицајем црквеног језика.

59. О судбини уо- у *очи* уп. т. 52.

60. Група *ѣр/ѣр* остала је неизмењена у лексемама: *вѣр, вѣрче; мѣр; комѣр*-се вади, *комѣри; овиѣр; командѣр; манастиѣр* у-Извор; *чеѣри* детета ѣму; *сирѣма* човек²⁷, *сирѣче. сирѣиња* беда; *секѣра, секѣрче*.

61. Редовно је: *вѣрабац* тѣца, *вѣрѣчићи; рѣсте, ѣорѣсо* вѣлик²⁷; *кѣрѣдем, кѣро* стѣку, *кѣрѣна* роба.

Међутим, редовно је: *ѣребуље* ст[ој]ѣ у-штѣлу, *ѣребулам* нешто. Увек је: *ѣребица; ноѣс(ке)*-ми припаде нека мѣка.

62. Обично је *меѣна*; а поред *чѣрѣи* познат је спорадично и лик *чѣрѣи*: иѣпане-ми *чѣрѣи*.

Редовније је *долѣко*-ми ѣива, поред новијег *далѣко*.

63. Префикс *ѣра-* има увек гласовни лик *ѣара-*: *ѣараѣѣда, ѣараѣѣба; ѣараѣунук, ѣараѣунѣче, ѣараѣунѣчићи*.

64. У речима *ѣеданѣс, маѣи* полугласник се рефлектовао у /а/.

Компаратив *диѣи* не постоји у говору Доње Мутнице.

65. Поред *ѣрѣ* ѣѣга имаѣла дрѣгога мѣжа, у овом говору обична је и форма *ѣрѣѣ*: *ѣрѣѣ* тѣ дрѣкше бѣло.

Поред облика *миѣи* чује се и *водиѣица*.

— У Доњој Мутници се говори: *маѣа; ѣусѣница; лѣсица, лѣсиѣићи*; там *у-колибу*.

Прилог *ѣѣсле* најчешће се чује у таквом гласовном лику: ѣн *ѣѣсле* дѣшо, али се чује и *ѣѣс(е)*.

Доследно је: *д-ѣѣм* нешто, *ѣѣдо; сѣруѣика*.

66. Обично је: (о)вѣм(о); прѣву *субѣиу*-му оста(в)љамо; *ѣѣлѣко; одоз-ѣѣ* тѣриш, *озѣр*, али *маѣиѣка, маѣиѣче*.

О фонетизму облика *ѣѣоѣиѣи* уп. т. 56.

67. Редовно ће бити: *ѣрѣѣ, ѣрѣѣље; (е)вѣ-га, ѣне-и* нѣ како-кѣсу (е)ѣѣѣ-и.

Збирни бројеви у овом говору немају форме *на-оро* већ ѣихову функцију виши основни бројеви и бројне именице: *ѣѣи* детета, нѣ *ѣѣи*; *ѣѣиѣрица, ѣѣиѣна* ст[ој]и у-ѣвѣију; *чеѣиѣри* човека, *чеѣиѣорѣица*.

Једино је *не-мѣж(е)*.

Реч *мѣур* има увек овакав фонетизам.

68. Увек се говори *куѣус, куѣусник* 'пита од купуса'; *близо; шаѣу-ѣѣм, шаѣуѣѣо*, вѣздан *шаѣуѣѣла*.

69. Вокално /р/ присутно је у речима *свѣрѣва-ми* бѣла лѣпа жѣна, *ѣѣрѣва*.

70. Редовно је *вучу-ѝа/вучу-ѝа*.

Редовно је *ѝодне*.

71. Прилог *јуче* у овом говору има гласовни лик *јучѐр, јучерѝни* датум.

КОНСОНАНТИЗАМ

Консонантски систем у говору Доње Мутнице у основним линијама подудара се са приликама у већини говора косовскоресавског дијалекта.²⁰

Сонанти			Консонанти			
в		м	п	б	(ф)	
	л	р	т	д		
ј	љ	њ	џ	(з)	с	з
			ћ	џ̣		
			џ̣	џ̣	ш	ж
			к	г		

72. Артикулација сонанта */j/* је често ослабљена, а може доћи и до његовог нестајања у одређеним позицијама. Артикулација овог сонанта зависи од његовог вокалског окружења.

Сонант */j/* чува се у иницијалном положају у лексемама: *јеребица, јорѝан, јорѝовѝан, јаје, јајѝеѝиом, јаѝе, јѝдан, јѝданѝес, јучѐр, јѝвиѝно, јѝм, јѝо јуѝрам*, али је његова артикулација нешто ослабљена у примеру (*ј*)*ѝиѝи*.

Сонант */j/* ишчезава у облицима глагола *јѝсам* и у упитној речци *је-ли*: *есам-ти-рѝеко, еѝше-биѝли; ел-ти-говѝрено*.

Чува се */j/* у следећим примерима: *јоређују, везују, зимују, ѝѝују, бѝо-се, коју; боја-се, Соја, ѝрѝја, Бѝјан, ѝѝјан* деверѝчић, *лојѝно* типе, *која, ѝуја, зуђо; Паја, јаја, зајац, дају, ѝродју*.

Глас */j/* чува се и у секвенцама *-еја(-)* и *-еје* под одређеним акценатским приликама: *сеја, веја, завеја, смеја-се, сеја, смејѝм-се, смејѝмо-се, дајѝм*.

Неизразита артикулација сонанта */j/* јавља се у следећим типовима окружења: *собољуѝем, ѝоказуѝем, سموђуѝем, задоѝѝла, мѝѝим, обоѝѝца, боѝѝе-се, коѝѝе* дете, *мѝѝе, ѝѝѝе, свѝѝе, змиѝѝу, судѝѝу, судѝѝо, ѝрѝѝана ракиѝа, велиѝѝа, ѝрѝѝиѝељ, ѝрѝѝа, ѝрѝѝиѝељѝѝиво; вѝѝе* снеђ²⁰, *заѝрѝѝем, ѝѝѝе, ниѝѝе, велиѝѝца, чиѝѝи* (поред: *чи* то мѝѝн, *ниѝѝи, свѝѝи* у брзом говорном темпу).

На крају слога пред консонантом чује се ослабљено */j/*: *девоѝка, маѝка, соѝка, Сѝанѝѝка, воѝѝик, сѝарѝѝко, наѝѝадѝни, наѝѝвисѝкиѝи*.

²⁰ Уп. П. Ивић, и С. Реметић, *Буковац (ОЛА 83)* у књизи *Фонолошки описи, 573—578*. Опште напомене о судбини појединачних консонаната у Сикирици, које даје Павле Ивић, *Извештај о дијалектолошкој екскурзији ѝо уѝкој Србији окѝобра 1959*, у потпуности су примењиве на ситуацију у Доњој Мутници.

Глас /j/ има нешто ослабљену артикулацију и у облицима 2. л. пл. императива глагола: *немò'ше, да'ше, сè'ше, сакри'ше, њо'лè'ше*.

Вредност /j/ у финалној позицији слаба је у примерима: *славу'ј, њвò'ј ку'ј* дџо-дџо, *да'ј, сè'ј, сакри'ј, њо'лè'ј, немò'ј* (поред лика *немò*).

У низу примера /j/ је потпуно редуковано:

— у облицима присвојних заменица: *мòа* кућа (поред *мà* кућа), *њвòа, њлè' свòа* пòсла, *мòу, њвòу, свòу* брйгу брйни;

— у номинативу сингулара мушког рода показних заменица: *овà* младйћ, *њà* óван, *онà* чòвек;

— у 3. л. пл. презента неких глагола: *уживàу, њàђàу, њрезивàу-се, смандрљàу, слушау, и'рjàу-се*.

О фонетизму компаратива *ситарè'и, њроситè'и, чиситè'и*, и сл. уп. т. 32.

Увек се говори: *џужина, џужинали-смо, нèма-га*.

У лексемама: *јèксер, јексèри, јòйèи*, развило се секундарно /j/.

Ослабљена артикулација /j/ постоји у радном глаголском придеву м. рода глагола VII врсте, где је ио > и'о: *ми'сли'о, борй'о-се, радй'о* ки-црв свè-се *њоломи'о*.

73. Фонема /в/ доследно се чува у позицијама: *вòда, вуна, вучèм, вйдим, вèлик; врàбац, врейèно; влàс[и], девојка, èве-га, по-брèгови; крàва, њрàва; заборавй'о, осшавй'о* жèну с-три детèта, *њо'йравй'о-се*.

О фонетизму речи *чòвек* уп. т. 57.

Судбина /в/ између консонанта и вокала види се из примера: *ивòјзе; мèдвед, мèдведи, свèдок^х, свèдчи* у-суд, *цвèиà, њреувèиàло; свекрва-ми* саплèла, *чèи'вршак, сврбй, сврàб*, али: *дй'ини* тò са-землè, *дй'инем-се* јà јучèр ујутру.

О судбини сонанта /в/ у секвенцама: *вљ, њсшв, шсшв*, уп. т. 123 и 130.

Увек је: *сврàка, сврàчак, сврàчкòви*.

У позицији између вокала и консонанта /в/ се чува у речима: *òвца, òвчи* сйра, *овчàри*, а спорадично се губи у примерима: *òде, оденàк, òдèна*.

74. Обично је: *врба, вршишйàла, вршишйи; ву'а, вòли-ју* неописано.

75. Не јавља се секундарно /в/ у речима: *йàук, йàучина*; тò-му за-*нàук, јàук*.

76. У лексемама *џже, улàр* не јављају се протетично /в/ или /j/.

77. Изговор сонанта /л/ не одступа од књижевног: *лука* и-лèба, *клубе, ситакло, чèло, лàђа, ладан, клàсови-се њовйли, млад, укачи-се* у-кòла, *мàла њчèла, мèшла, сејàла, смèјàла-се, ки-брљива; лèђа* (поред фреквент-нијег *їребйна*), *сејàле, смèјàле-се, лисје, клин, близо, вèлик* порàсо, *сејàли, смèјàли-се, шàл, ĩнерàл, маршàл*.

Увек је: *вòлиши, вòле, дèлим, дèле-се* од-òца.

Често је *кава*, *кавена*/кавѐна бђја, али се због веома високе фреквенције ове лексеме у говору, а под утицајем стандардног језика, чује и *кафа*, *кафено*, *кафѐна* боја.²¹

84. Африката /з/ место /з/ среће се обично у говору старијих људи, а и код њих често у слободној варијацији са /з/ у следећим лексемама: *Звѐзда*, *Ѣпасна Звѐрка*, *Звѐдно*; *Зид*; *озѐбо*, *йрезѐбо*; *Зурѐи*/Зурѐи, *Звири*, али: *зђра*, *обзђвка*, *назђрник*.²²

Уместо речи *бузе* говори се *ѐсне*.

85. Фонеме /h ђ/ имају исту гласовну вредност као и у стандардном језику: *ћѐрка*, *ноћаске*, *ноћу* доллазе, *маћа*-га, *оцѳвала*, *сѐва*-ме у-*илѐћку*, *обећавам*, *наћва*; *ојраћено*; *рћав* човек, *мѐћа*, *млаћи*, *слаћи* пасуљ *нѐсам* јѐла, *шућ*, *чаћа*, *идсѐоћа*, *Ђурћевдан*, *Ђура*, али *Госѐојина* (поред *рећег Госѐоћин-дан*).

У финалном положају никада се место /h/ не појављује /j/: *ноћ*.

У неким лексемама среће се ињ место *ћн*, *ћњ*: *вѐињак*; *божѐињак*, *божѐињи*; *ноѐињи*; *йрѐлеињи*; *куѐињи*, *бескуѐињица*; *среѐиња*-ти *слава*.²³

Тако исто и /h/ место /д/ у облицима глагола *оскућѐвам*: саде *неоскућѐвамо* у-ништа, *оскућѐвало*-се у-свашта.

Обично је: *куј-ѐђ* ђе, *дѐре*-се *ки-ѐђ* магарца, *йди ге-ѐђ-ђѐш*, *ѐзни* колко-*ѐђ-ђѐш*.

86. Изговор опструената /ш/, /ж/, /ч/, /џ/, не разликује се од књижевног: *шѐс*, *ѳши*-ме болѐ, *дѐшо*, *с-Милоша*, *наше* йгре, *нѐшиѐ*, *чешља*-се, *не-јурѐи мѐши*, *вѐшка*; *перѐсала жѳч*, *йѳжеви*, *божѐињи*, *јѐжа*, *нож*; *чѐвек*, *чѐиѳри*, *чешља*-се, *вѐди*-му-се на-чѐло, *чијѐи* тѐ *мантил*, *јучѐр*-ни *јавѐли*, *ѐчи*, *ћу-ѐѐнем*, *јѐчам*, *вѐчер*, *кукуриче*; *ѐѐй*, *ѐѐмиѳр*, *шљѐва ѐнарка*, *ѐнѐбѐи*, 'намѐораст човек', *ѐиѐрица*, *ѐак*, *ѐукѐла*, *кѐѐа* 'доста', *ѐѐак*, *ѐѐѐѐр*.

Редовно је: *Маѐѐр*, *Маѐѐрска*; *ѐандѐр* бѐо прѐ рѐта, *ѐандѐри* | *ѐендѐри*; *ѐѐун*; *ѐѐѐѐкам* *бе[з]* зѐуби; *ѐѐѐѐдѐм* *д-ѐѐѐѐ*.

87. Гласови /к г/ испред палаталних вокала имају изговор једнак књижевном: *скиѐно*, *ѐѐкиѐо*, *јѐбуке* мѐлѐго *родѐле*, *мѐѐи*, *ѐѐиѐѐѐ*.

Спорадичну палаталну аспирацију финалних велара налазимо у примерима: *војѐник*²⁴, *мѐмак*²⁵, *ѐѐѐѐ*²⁶, *сѐѐмѐник*²⁷-му *ѐѐѐѐ*, *ѐѐѐѐѐѐ*²⁸, *ѐѐѐѐѐѐ*²⁹-сам *туриѐла*, *чѐвек*³⁰, *у-ѐѐѐѐѐѐ*³¹, *у-мѐј ѐѐѐѐ*³², *ѐѐѐѐѐѐ*³³, *ѐѐѐѐѐѐ*³⁴ 'неосунчана

²¹ О судбини консонанта /ф/ уп. Душан Јовић, *Трѐѐѐѐѐѐѐ ѐвѐр*, 62; А. Пеѐо и Б. Милановић, *Рѐсавѐки ѐвѐр*, 267; Раѐѐје Симић, *Лѐвѐѐѐки ѐвѐр*, 519.

²² Примери са фонемом /з/ не јављају се искључиво „као такви“ ни у говору Ресаве, већ се те речи често изговарају и са изворним гласом /з/. Ово нарочито важи за изговор млађих информатора; уп. А. Пеѐо и Б. Милановић, *Рѐсавѐки ѐвѐр*, 272.

²³ „Група *ћњ* из књижевног језика овде се чује као ињ: *божѐињи*, *вѐињак*, *ноѐињи*, *ноѐињѐѐ*“, уп. Милица Грковић, *Неке особине ѐвѐра села Лукова*, 125.

страна надине²³, *jòk^x*, *ùвек^x*, *бѣлѣ^x* има на-руку, сѣра у-засѣру²³, *лѹ^x* *снѣ^x*, *сѣрòт^x*.²⁴

88. У гласовном систему говора Доње Мутнице фонему /x/ забележила сам једино у лексеми *Дѹхови* (уп. т. 58) у осталим случајевима /x/ се елиминира или супституира фонемама /j/, /v/, /k/.

Консонант /x/ елиминира се у иницијалном положају: *аљина*, *рѣшовина*, *ладовина*, *лѣба*, долѣзили-ни у-кѹћу *ајдѹци*, *ладан*, *ишар* мòмак, *òћу*, *рѣним*-га ки-мáло дѣте, али *Крѣстос*, мѣ-смо *крѣшани*.

Судбина групе *xv-*, *-xv-* види се из примера: *вáла* Бòгу, *вáлим*-се с-њѣга, *иòвáлѣо*-ми-се, *вáћам* прáсе, *увáши'о* зáјца, *завáшила* вòду на-бунар, *и'ривáши'о*-га лѣпо, *довáћам*, али спорадично и *фáли*-се.

У медијалном положају /x/ у различитим лексемама има различиту судбину.

-x > Ø: *снá*, од-снáе, мòу снáу, дáдо онѣ снáе, тò *и'редѣа*, *сѣрадѣа* штá-се рáди, *мѣур*, *мѣуне* кѹвали, *и'рѣови*, *саранѹју*-га, *удди*-га, *и'релáдѣо*-се.²⁵

Облици презента од глагола *узјахати* гласе *узјáнем*, *узјáнеш*.

-x > -v-: *ѹво*, *бѹве*-га напáле, што-дòсáдне вѣ мѹве, *сѹва*, *и'лѹво*, *кѹвали*,

-x > -j-: *сѣрѣја*, *чòја*, *и'рòја* бíла глáвно *јѣло*.

-x > -k-: *Микáјло*, *Тикòмир*, *и'му и'рìкод*, *и'лѣкано* лòнче, *дáкће*, *закѣвá*.

Финално /x/ такође има различиту судбину:

-x > -θ: *сирòма* чòвек, од-и'и, од-ови, од-сви, од-мòји, од-млáди од-нѣ; на-вр-се укачила, *сѣрá*, *òра*, *òдма* долáзи; *вìдо*, *ошìдо* кот-кѹће, *дáдо*, *дòфо*; *јá носѣ*, *јá бѣ* тáмо, *и'вèдо*, *јèдо* на-не-могá вѣще.

-x > -v: *сѹв*, *и'лѹв* ки-тòп.

-x > -j: нáстаде *смѣј*, *и'рѣј*.

-x > -k: *и'лѣк*, *вáздук*.

Доследно је: *зѣвам*, *сáи*-ми-се поквáри'о, *лáко* (поред *лáсно*).

Секундарно /x/ није се развило у речима: *рѣа*, *рѣáв*, *зарѣáо*; *вѣне*; *увенѹло*-ми цвѣће.

89. Звучни консонанти у финалном положају никада се не десоноризују.

²⁴ Уп. о томе у више војвођанских говора Иван Поповић, *Говор Госиòђинаца у свѣтлосий бачких говора као целине*, Београд (САНУ, Посебно издање, књ. CDXXV, Одељење литературе и језика, књ. 21), 1968, 134—135. И. Поповић наводи да се сугласници /k/ и /g/ нормално изговарају у свим осталим положајима, а за палаталну аспирацију финалних велара наводи као могући узрок неки страни утицај, но тај проблем оставља под знаком питања.

²⁵ *Сиромáх* као именица не егзистира у овом говору, једино *сирòма* чòвек, *сиромáшак*.

Редовно је: *мӣслим*, *мӣслими*-да-зна, *ѿмӣсли*, не-мо̄г да-га-смӣслим; *ѿрӣѿѿсли*-га да-призна; свѣ *ѿокӣсли*.

108. Обавезно је *чљ-* у речи *чљана̄к*; увек је *чѡвек*.

Група *жл-* > *жљ-* у примерима: *жљѣб*, *жљѣби-се*.

109. Обавезно је *їл* у речи *їлісӣа*, као и *їн* у речи *їно̄ј*, *заїно̄јїла-*-му-се *ра̄на*, *їно̄јаво*.

О судбини групе *їн-* у *їнездо* уп. т. 36.

110. Асимилација по месту творбе не врши се у примерима: *дѡцла* *с-њѣїа*, *жѣни-се* *с-њу*, *побѣго* *из-њїве*.

111. Секвенца *зј* чува се у облицима глагола *узјахаїи*: *узја̄нуо* *кѡња*, *ја-д-узја̄нем*.

112. Група *јк* не мења се у речима: *дево̄јка*, *ма̄јка*, *причу-ни* *ба̄јке*.

113. Обична је група *ћк* у речи *вѡћка*.

О фонетском лику речи у којима су групе *ћњ*, *ћн* замењен групом *їњ* уп. т. 85.

114. Секвенца *вр-* доследно се чува у овом говору: *вра̄їи*-ће да-сло̄миш, *вре̄ме*, *вре̄їѣно*, *врӯћо/врӯће*.

115. О фонетизму групе (-)хв- уп. т. 88.

116. Једино се говори: *вр̄цно* *шїбицу* *па-вїдо*.

117. Реч *уфаїи* се није позната у говору Доње Мутнице.

118. Група *дл-* > *їл-* у речи *їлѣїо*, али: *дла̄ка*, *дла̄кав*, *у-дла̄н*.

Увек је *ме̄їла*.

119. Секвенце *сц* и *шч* упрошћене су у овом говору губљењем првог члана: *їра̄їи* *мѡра* да-нара̄ним, *ицѣїа̄ла*, *ицѣїан* *гўњ*, *рацвеїа̄о-се* *јоргован*, *рацѡїа̄о-му* *гла̄ву*, свѣ *тѡ* *ицрїїано*; *кочїїца*, *дачїїца*, *мицко* *їуче*, *десетїїну* *їучеїа*, *сиромѡче*, *каичѣнче*, *рачїїїио* *гўжву*, *ицуйа̄о*, *рачєнїа̄ла* *кїку*.

Увек је *ба̄шїа* (поред *їра̄дїна*, *їра̄дїнско* *цвѣће*) а не *башча*.

Реч *деїишце* у овом говору није позната, обично се каже *деїѣнче*.

Не постоји ни имперфекатска форма *ићах*, једино аористна *ћа̄* (поред *їѣдо*), *ћа̄мо* (поред *їѣдомо*).

120. Уместо *оцаїи* говори се *сїрће*: реч *вѣїха* не среће се у овом говору.

Редовно је *шѡвр*.

121. Групу *-сїр-* налазимо у формама: *ѡсїре* *мака̄зе*, *наѡсїрен*, а према њима и *ѡсїар* *но̄ж*.

122. Доследно је: *равно, равница, одавно, ілавно-е да-си-ті жів.*

Увек је *іувно*. Уп. *самне* (133).

Група *ми* се не мења у бројевима *седамнаес, осамнаес*, али се доследно дисимилије у облицима *мдїо, млозіна*.

Редовно је *млад, младожєња*.

Увек је *зємља, земљано*, али се говори *сїрємено*.

Промена групе *мъ > мь* увек се среће у примерима: *сумља, сумљам, йосумљао* нешто, *сумљив, зимље* добро (поред *зимње*).

123. Група *вљ* упрошћава се редукцијом првог члана: *сїдљам, осїдљамо, осїдљен, йосїдља, йоїрљамо* трактор, *уїрља, усїдљам-га* да-не йде, *тѳ-га забља*.

Уместо *браїовљев* говори се *брїшљев*.

124. Група *вл-* чува се у лексемама: *влас[ш], влїа, вљажно*.

125. Група *їн* није измењена у речима: *јїње, јїнїћи, јїнєћа* чорба.

126. Увек је: *једна, једнаки, їрдне* мене, исто тако и: *їадне, йро-їаднем, уїаднем, ље-ти-зайадне*.

Само је *ѳдма*.

127. Групе *мк, мц, мч* остају неизмењене у облицима речи *мѳмак*: йма *мѳмка, мѳмци, мѳмчина, мѳмчићи*.

128. Исто се понаца и група *мд*: *седамдєсеї, осамдєсеї*.

Асимилација је спроведена у групама *мї* и *нї*: *їанїши-ли, зайан-шїлла-сам* обадва рата; *једамїуї*.

129. Секвенце *їс, їск, їск > ц* у лексемама: *рвїцка* зємља, *брїцки, љуцки, йсїрдвїцки, вємїцки, Бѳиковїцка, Лїцїцка* мала, *Рѳжїцка* мала

Обично је: *осєко-сам, осєчено*.

130. Групе *їсїв, шсїв > сї*: *боїасїо, друїарсїо, уїусїо, војвѳсїо* ѳсусїо, *отїшо-сам у-рдїсїо, друсїо*, али *друшївєн; јунаншїво*. Нисам забележила фонетске ликове речи: *браїсїво, дєшїншїво, младићсїво, сирїшїншїво*.

131. Сливање фонема на граници речи и стварање африката догађа се у случајевима: *ѳїа3-би* дао, *кѳ3-би* турїли; *ко-цєла*, сакрїј *їо-цлїму* *їре-цєбе*.

У примеру: *їєд-жєнє-се* саставиле, *не-мѳц-се* изразговару, долази једино до асимилације по звучности.

Редовно ље бити: *їанїши-ли* нѳ време, *идєш-ли*.

132. Даљинска асимилација *с-ш* није позната у формама: *осушїмо* мєсо, *осушєно*, али се говори: *шушњара, шушка, сїм шушїи* свїла.

Специфично је разрешење односа *з-ж* у *звїздим*: *цвїздук, цвїз-дање, цвїздим* код-ѳвце, *сїм-цвїздука*.

Асимилација *в-б* непозната је у речи *ва̀бим* кокџице.

Редовно је *два̀ес* у бржем говорном темпу, исто и *два̀ес јџдан*, а тако и: *шѐсџи|шѐсџи*, *шѐсџи* јџдан, *шѐсџи* пџт.

Обично је: *џра̀б*, *џра̀бџвина*, *џра̀ба̀р*-је цџо лџг^х сес-*џра̀бџво* дрџво.

Дисимилација је изврџена у примерима: *мо̀лѐње*, што-тџ бџло *во̀лѐње*, џма *за̀ја̀лѐње*, а редовно је: *бла̀џосџви*, *да̀о-ни* *бла̀џосов*, *џзбла̀џосови-не*, *бла̀џосовџо*, *бла̀џосџвџен*.

Лексема *ку̀кџруз* јавља се увек у овом лику, те имамо и *ку̀кџру̀зни* лѐба, *ку̀кџру̀зџвина* (поред *шу̀ма*).

Придев *да̀њи* увек има такву форму.

Реч *о̀номлани* непозната је у овом говору.

133. Метатезе су карактеристичне за овај говор и редовно ћемо имати: *са̀мне*, *са̀мне-се*, *самњџје-се* ра̀но; *џа̀рван*; *џа̀рва̀нче*, *џа̀рва̀нчѝћи*; тџри *ло̀жице* н-аста̀л, *ло̀жице*.

У речима: *ма̀насџѝр*; *на̀хва*; *мѐуна* метатеза није изврџена. Редовно је, међутим, *ба̀рјак^х*, *барја̀че*.

Предлог *џо̀крај* непознат је у овом говору; место њега говори се *џорѐи-ку̀ће*, *ус-ку̀ћу*.

134. Реч *џѝшѝџина* увек има тај фонетизам; редовно је *ћу̀шѝџим*, *ућу̀шѝџла-сам-се* нѐцто.

Увек је *босџџак*, али *џочедџоник*.

О фонетизму лексеме *џосле* уп. т. 65.

135. Речи *џџсма*, *џџсмица* увек имају такав гласовни лик; редовно је, међутим, *ба̀џрен*, *ба̀џреново* дрџво.

Увек је *кџдчка*.

136. Лексема *сѝџурно* увек има такав гласовни лик, а према томе је и: *осѝџурџо-се*, и-тџ-ми нѐка *сѝџура̀џија*.

Партикуле су обичне у овом говору: *џндак^х* (поред *џнда*); *џана̀ске-се* не-ра̀ди (поред *џана̀с*), *џу̀џроске-сам* бџла у-блнџцу (поред *џу̀џрос*), *но̀ћа̀ске* (поред *но̀ћа̀с*); а прилог *са̀д* чест је и са ликом *са̀де* ба̀ц дола̀зи^о.

О фонетизму предлога *с* уп. т. 22 г.

ЗАКЉУЧАК

На основу изнетог материјала можемо извести следеће закључне напомене о основним фонетским особинама једног поморавског говорног типа са чијом се несумњиво косовско-ресавском основом укрстио и онај из југоисточног суседства.

У одељку о прозодији дате су само најопштије напомене о инвентару и дистрибуцији прозодема. На неколико појединости у вези са њима, међутим, треба посебно обратити пажњу: (1) кратки акценат може

се срести и на затвореној и на отвореној ултими: *овам, данас, брдовийи једва, ја мојд*. У првом лицу сингулара аориста неких глагола овај се акценат може срести на слогу који је отворен губљењем /-x/, те бележимо дублетни изговор; (2) неакцентовани квантитет испред акцента изгледа да је још увек последније сачуван (*авлија, људима, овдења, изићмо, развијала, познавала, вучише*), али се несумњиво назначује и тенденција његовог уклањања, или бар свођења на тзв. „полудужину”. Ова појава је знатно изразитија, према истраживањима неких других аутора, у суседним говорима у долини Кривовирског Тимока; (3) у овом говору срећемо појаву // иза неакцентоване дужине: *жйвимо, жйвише, шрйимо, крадемо, кумчићи*, али је нејасно да ли је и *жйвџа, жйвџме*. Ова појава би овде представљала изненађење, будући да је тај типолошки занимљив феномен досад забележен само у нашим (југо)западнијим говорима. Број граматичких категорија у којима се јавља // иза неакцентоване дужине веома је ограничен, а и број забележених примера је невелик. Може бити да ће будућа истраживања проширити овај списак; (4) преношење акцента на проклитике прилично је ограничено; (5) честа су у овом говору дужења вокала пред сонантима, нарочито пред сонантима у финалној позицији: *сламка, здравље, зџе, Милан, ијјан, зелџн, илешџн, каљав, мџиљав*.

Када је реч о вокализму, говор Доње Мутнице показује се као типичан косовско-ресавски, пре свега због изразитијег отварања средњих кратких вокала, али и незнатног затварања одговарајућих дугих, при чему се у овом другом случају оштрији контраст успоставља према говорима Кривовирског Тимока — где се ти вокали снажније дифтонгизирају.

Замена јата је екавска без обзира на квантитетске вредности: *цвџе, жљџб, дџлим, снџови, дџца, мџсец, секџра*. Облик *нџсам* уступа пред фреквентнијим *нџсам*. Рефлекс кратког јата испред /j/ у компаративима неких придева је икавски: *здравџи, иросџији, чистџији*.

У радном придеву сва три рода и оба броја глагола типа *умреџи, иросџр(е)џи* и сл. извршена је девокализација /r/: *умреџо, иџмреле, иросџрела, зџиџрели*. Спорадично се /r/ може срести и између (кон)сонанта и вокала: *врови, четџрџс, зарђџала*.

Елизија вокала веома су честе: *шџрник, номџд, поџиџише, јџше, онџлики, дџл, д-џдем, д-одџрам, н-умџм*.

Префикс *џра-* има увек гласовни лик *џара-*: *џараџеџа, џараџунџићи*.

Сонант /j/ чува се у иницијалном положају: *јорџован, јџје*, често има ослабљену артикулацију: *собаљџем, сџем, девоџка, немџше, слаљџи*, а може доћи и до његовог нестајања у неким облицима присвојних заменица: *мџа, шџва, свџу*, у ном. синг. м. показних заменица: *ова, џа* и у 3. л. пл. презента неких глагола: *ужџивџу, иџрезџивџу-се*.

Сугласник /f/ чува се у малом броју речи, углавном у туђицама: *Франџуз, шџфџн, фруџла*. У осталим ситуацијама редовно се супституише сугласником /v/: *виџкер, вџаша, кџва*.

Африката /з/ место /з/: *Звезда, Звѣрка, њрезѣбо* среће се обично у говору старијих људи, а и код њих често у слободној варијацији са /з/.

Сугласник /х/ елиминисан је у иницијалном положају: *аљина, дђу, рѣним-га*, а у медијалном положају имамо супституцију: *џво, сирѣја, њри-код*. У финалној позицији, такође, дошло је до губљења /х/ или до његове супституције: *сирѣа, ѡра, сџв, смѣј, џлѣк*. Група *-у(х)о-* не мења се у речи *Духови*.

Велари /к/ и /г/ нормално се изговарају у свим позицијама сем у, финалној, где имају изразиту палаталну аспирацију: *војник^х, џдџок^х, бѣле^х, сирѡт^х*.

Старо *-л(-)* понекад је невокализовано, па имамо дублетне облике: *сџѡна/сџѣлна, сѡски/сѣлски*.

У лексеми *сређна* дошло је до формирања групе *џњ* место *ђн*: *сређња, вѡџњак, божџињѡк*.

До метатезе сугласника дошло је у лексемама: *ѡрѡзе, ѡвѡзе, кѡјзи, клѡјсе*.

Група *ђск > џк*: *џѡрѡвиџки, вѡмџиџки, Бѡшковиџка* маља.

ТЕКСТОВИ

До-седамнаѣс ѝпо гѡдине-сам бѣла девојка. Ё, девојке ѝма и-старѣе, а-млађе не-постѡје вище. Е-дѡђе-ми свекрѡва, и-дѡђе сас-јѣднога чѡвѣка кѡј наводаџија, и-каже: „Ђещ-да-ми-даџ, тѡ . . . тѡ девојку?“ Па-каже: „Нѣ-знам ја, нѣсам ништа говорѡ. Ођу, да-се-домѣслим.“ Они отђше кот-кѡђе, ми . . . ѡтац-се домѣсли, д-ѡде да-види прѡво да-л-ѝма кѡђа, да-л-ѝма кот-кѡђе нешто, да-л-и-ѡн сирѡче, па-нема ништа, и-отѡдни . . . да-ли-ѝма од-њѡва нешто, ел-сељаџи живе сас-њѡве, да-кѡпа, да-ѡре, да-раѡи, да-раѡи стѡку, бѡкови, и-ѡн-те тѡ ураѡи. Дѡђе да-види кѡђу, виѡо кѡђу, виѡо око-кѡђе. ѡдма друђи даѡ: „Бу-д-ѡдем да-видим ѡње, да-л-ѝма око-кѡђе.“ Дѡбро. Отѡдне у-њѡве, водѡо-га рѣдом, водѡо, и-дѡђе мѡј ѡтац ѡвечер, довѣзоше-се зајѡ, и-ѡн каже: „Ако-бѡдне пѡла ѡгѡво, дѡбро-ће да-бѡдне, ако-лаже, нема пѡла, ѡно неће ваља, а-од-свѣ мѡдго-ни-је, није рђѡво, дѡста-ј зѣмље.“ И-такѡ-смо тѡ срѣђили свѡдбу, гѡсти, ки-сѡѡки љѡди. И-мѡзика, ѡтац мѡј погодѡ мѡзѡку, вели, сажаљѣва-га ге-сирѡче, да-и-ѡн помѡгне. И-тѣ гѡдине-смо дѡбро про-вѣли, четрѣс и-пѣт гѡдини-смо живѣли зајѡ, и-дѡђе време да-се-мѡра растѡнемо. Није бѡло згѡдно, није бѡло дѡбро, дѡги бѡлес бѡо, ѡпасан и . . . на-крају: три ѝпо мѣсеца у-бѡлѡиџу и-лекари несу врѣдѣли, нико није мѡго да-помѡгне. И-отѡде чѡек бе[з]-збѡгом. Ми-смо лѣпо живѣли, та ѡѡц вѣк толики дугѡчак, имѡли-смо три детѣта, јѣдно није бѡло . . . даѡ-ни-га Бѡг, но-ми-га-ѡзо, ѡстѡли-су двѣ ѣрке, и-дѡбро . . . нѣсу-ми ѣрке лѡше бѡле, и-удѡваѡли-смо, и-дѡбѡли-смо унѡчиѡи, ѡли свѣ-то дѡцкан, кад-ѡстѡне чѡек бе[з]-живѡта, не-помѡже-му нико. И-тѡ-смо жѡвѣли, тѣ четрѣс и-пѣт гѡдине, лѣпо, нѣсмо-се тѡкли, нѣсмо-се јѡриѡли по-пѡту, нѣсмо . . . се-чудѡо наѡод на-наѡ. Ако . . . ѡн-је чѡвек, ја-сам

попустила љвек^х, сáмо ћути́м докле-га-наљу́тим и-џдма лéпо ја, лéпо, и-џн лéпо. Ки-што-на́род жи́вѣо. И-такџ, нисмо лџце прџшли, али-лџше-смо-се заврши́ли . . . Јá оста́до, нисам љмрела шта-е-гла́вно, а-ни́је гла́вно, ни́је ла́ко без-домаћина кот-куће. Дџбро-ми ћѣрке, што-сам-са́д сас-њџм кот-куће, џна-је бџља од . . . од-блáгога дáна, свѣ џна, како-ја џћу . . . Дџбро-ми-је. Ра́ну љмам, не-трпим зи́му, не-гладљ́јем, не-босљ́јем не-ка́рамо-се, ништа нѣмамо лџше међу-на́с, . .

У-тѣ тџлке мџје гџдине двá свѣцки рáта-сам преживѣла. Кад-је-пр́ви свѣцки рáт бџо, мѣне бѣле трѣ гџдине, áли ма́јка ки-ма́јка, стра́-ју, комџре бѣле, ни́је бѣло ки-са́д, вџзила брѣ, тѣнкови брѣ, шта-ти зна́м, кџла рáзна, но-јџк! Кџњи, око-говѣда, тџ-се тѣрало кџла, сáм скра́јни́ли скра́ја, кат-пропа́ли. И-прекџноћ не-смѣмо да-лежи́мо у-кућу, но-ма́јка љзне ча́пру звáну, старѣнску од-џвце, от-кџзе, па-напљ́ни бра́шњџ и-бакра́че у-ру́ка гвозде́ваче, тџрбу на-гребѣну, у-тџрбу ма́ло сѣра, ма́ло слани́на и-бѣгамо уз-брџдо. Такџ-ни сѣло дџђе у-лџг, у-нѣку рљпу и-ми́ прекџноћ лежи́мо у-пџток^х, под-ја́буку вѣлику, и-отљд ни кџњи љду гла́дни и-волџви: крѣке, крѣке, крѣке, преко-нѣка шљщља, ми одџнде онѣ ствáри на-гребѣну, прекџноћ, па-свѣ да́ље у-лљг, та́мо, у-гџре, да-се-сакри́јемо. Дџђемо у́јутру кот-куће, џно прџшли Нѣмци, џно кљдо кот-куће. И-ма́јка та́м пџчала да-поређљје нѣшто, а-ја́ у-нѣку вљну-сам-се сакри́ла. Ано љде Нѣмац, па-претљра, претљра вљну, ја: „Јáо ма́јко, ѣве-га јѣдан џде!“ Тџ љстин бѣло, па́нтим.

Бѣгали-смо и-нџћу, и-ајљци-ни седѣли у-кућу. Дџћу да́њу, сáм-те вѣди нис-пџље љдеш с-стџку, с-говѣду, љдеш на -пџсо, џн-ти сáм зжвѣзне и-ис-кукуру́за. Мџра онá д-љ[д]е испред-говѣда, код-њѣга, па-нека-вѣди шта џће, мџра д-љде, а-онá чѣка та́мо з-батѣну. И-ка́же: „Еј тѣ, дџ-вече-се на́дај!“ Ба́ш-је тџ бѣло код-на́с.

А-овá дрљги бѣјџ јџш тѣжи, но-га-не-мџгу опѣщем, свѣ нѣга, нѣга свáки запáмти́о. Пџсле-сам и-сачекáла и-дрљги свѣцки рáт, ѣј, дџбро, џнда-сам вѣћ-се џтела бѣла, кџца гџдине, али-је бѣло тѣцко. Ако-љмаш дџбро јагѣе — љзето, ако-љма дџбро прáсе — љзето, ако-љма дџбро тѣле — љзето, ако-нѣма па́ре та́мо што-трѣба, ге-трѣба за-нџ, продава-ти-се свѣ шта-ти-се гѣ на́ђе. Да-издржа́ващ мџраш, имáло за-тѣб, нѣ-ма́ло, за-њѣ мџра д-љма.

Пџсле рáта бѣле-смо и-дџбро, нѣкако-смо попра́вили, бајáгем, та́ стра́, али-за-дљго млџго трајáо.

И-бѣло лепџта, бѣла-је чак-ис-трѣће сѣло вѣдиш-ге-се . . . љма По-кла́ди звáни, што-се-вѣчу, за[д]-Пџсти, е-та́д-нам гра́де лали́је, гра́де коменди́је, шта́-куј-зна д-љгџви. Чáк из-Бџшњане долази́ли с-кџњи, огра́де невѣсту, па — тљре на-кџња, па-дрљги сас-дрљгога кџња, па-врзе, љду по-сѣлу, те-збѣру ја́јца за-Вели́гдан. И-бѣло-је лéпо пџсле. Попра́вили-се љљди, али-млџго-су и-млџго препáтили и-млџго оста́ли бе[з]-живџта, и-нѣкако-се извљкли, кáко мџгло — такџ љшло.

Да-испри́чам са́д от-седѣлке. Кáко девојке збѣру седѣлку па-попѣву, па-мџмци-се гађу ис-потџка, сáм-летѣ каме́ње, свѣ жáр растљре. Кџа кџга вџли, џна . . . џна вѣче . . . кáко бѣше? Чѣка, чѣка, не-мџгу, збљни-се:

„С-онѐ стране потѡка,
 Гађају-ме три момка,
 Нѐкај, нѐкај, нек-се-гађу,
 Не-мѡж да-ме-нађу.”

Оно кррр . . . цйца па-у-срѐд ѡгња. Ђони оданде пѡсле ргнугу, па-у-мѹ авлију: „Ајд”, каже, „да-лѡжимо тѹ”. Бѐжи тѡмо, немѡ-те нѡси ђавѡ да-ме-убију. А-и-ја-сам с-нѹйма седѐлку. Дѐте-сам запела у-кѹћу, па-нек-спѡва. Ми кудѐље, па-пѐсма, штѡ кѹј зна бѡље . . . Цѐѡ дѡн-се спрѐмаш за-седѐлку. Па-момци, па-девѡјке, па-пѐсме, па-игрѡнке. Нај-зад побѡцамо кудѐље, па-игрѡнка штѡ кѹј ѡће. Попѐвамо ми девѡјке:

„Јѡ залѡжи седѐлку,
 Нѹко нѐма,
 Нек-дѡђе, нек-дѡђе, нек-дѡђе.
 Шајкача-му изгорѐла,
 Кѡлко врѡна да-пролѐти,
 И-врѡнчйћи да-пронѐсе.
 Нек-дѡђе, нек-дѡђе.
 Дѡђи, момче, дѡђи!”

Дѡђи, дѡђи . . . Три момка-ме глѐду от-потѡка. Еј, ѡно, кад-лѐтну камѐ-ње, па-ни-свѐ ѡгањ растѹре, погоримо рѹке. А-штѡ-тѡ? Йма тѡмо мѡмак кѹј вѡли девѡјку нѐку, ус-тѡ ѡгањ, а-онѡ дѡшо дрѹги, што-и-ѡн-ју вѡли. Ал-онѡ старѐј пѡсле бйје с-камѐње, сам-одлиће преко-вѡде, камењари. А-цѐѡ дѡн-се спрѐмамо, алалије тѐ нѡще седѐлке, а-лалије — тѡ онѡ. Поклѡди. И-тѡ, лѐпо-смо тѡ млѡдос проводйли, такѡ селѡчки, старйнски. А сѡд, Бѡга-ми, није такѡ. Сѡд вйдиш-ју ге-тѹрила ташницу на-рѹку, ѹвече, смрчйње-се прѡви мрѡк, ѡдоще вѡ омладинци. А-штѡ-је тѡ, брѐ, гѐ йма седѐлка? Ајде, лѹда главо, кѡка седѐлка, сѡд йма бйоскопи, па-йма телевизори, па-йма-ти лепѡте да-глѐдаш, да вйдиш нѹ . . . лѐпу Брѐну кѡко ѡна пѐва, па-такѡ нѡ, штѡ вй знѡте кот-кѹће, нйко нйшта А-ми, да-вйш чѹдо, па-и-ми-се не-грѡдимо млѡго бѡље, но-се-спрѐ-мимо, па-йдемо дрѹгу вѐчер и-ми. Па-чѐкај, и-ми мѡж да-глѐдамо, ни-смо ђѡрави. И-лѐпо-ти такѡ, измѐщаѡ-се нѡрод и-ужйва-га, ужйва. Кѡко ѡће дѹща! Еј, да-вйдиш, па-кѹд онѡ бйло на-селѡчку ѡмладину, Бѡк-те вйдо! Сѡмо излићу уѹтру котлѡјчйћи нйз и-ѹз ѡтобус и: Гѐ йде овѡ нѡрод млѡд? Па-йду у-рѡдњу, тѡмо рѡде. Па-гѐ рѡде? У-прѡдѡвницу. Па-штѡ прѡдѡву? Па-прѡдѡву . . . јѐло, па-нѐки јѐло, нѐки одѐло, нѐки пйће, нѐки лубенице, нѐки, штѡ кѹј йма. Бѡже, Бѡже, грѡдан нѡрод дѡ-живе лѡк жйвот, да-вйдите, лѹди, чѹдо старѡ! А-ми грѡдни ѹ-шта прѡ-вѐдомо нѡш век^{х?} Свѐ у-неки-стрѡ, све-у-нѐку . . . А-сѡд-не пѡ стрѡ дѐца путѹју па-пѹтови йма и-лѡци, па-Бѡга-ми и-тѡ брйнемо. Прѡтиш тй фамйлију ис-кѹће, по-три најѡдѡмпут. О-Бѡже, недѡј тѡ нйгде да-бйдне. Али-старѐј мйсли, залѹпаѡ пѡмет, па-мйсли тѡ. Не-мѡгу-ти вйше настѡвим тѡ.

Ја-сам тѣ лѣпе срѣће имала, нисам синови имала, но-ћерке. И-ајде, рѣшим тѣ старѣу ћерку, ћу-да-ју-удам. Дадо-ју ја ге-ми волимо. Она поседа три месеца, па-ни-дође. А-отац-ју свѣ викао: „Иди само док . . . да-ми-направиш место, да-ја нисам лажов, а-ти ако-ће-се врнеш ђпет!” Она нѣ-постоја млого, три месеца, па-дође код-нас поново, девојка. Шта-ћемо сад? Ајде, сад некако крѣнемо друкце. Чѣкај, још-сам нешто лѣпо тѣла да-докажем, ал-не-могу . . . И-њо после ожѣнимо ми кот-кѣће, тѣ ћерку. Мбрамо, синови нѣмамо, ајд да-пушtimo и-њо, па-како-ћемо. Бѣга-ми, та зѣт нѣ-би лѣњ, но-коѣа могаше да-пийе. Па-живѣде, живѣде с-њом два'ес године живѣо. И-шта љради после? Једно јутро-се самнуло, он каже: „Ћу-д-идем ја да-истружим даске.” Код-вѣ, блес-га . . . стругаре. „Па-шта-ће-ти даске?” „Требу-ми.” И-остругао даске, и-донесе. Жѣна-га срића, срића с-кола да-не-йде. Он пѣје, вице на-њо, ће-ју-бије. Донесе даске, ја приђо код-њѣга, па-велим: „А-шта-ће-ти тѣ даске, ђне до-пола испѣцале?” „Овѣ испѣцале”, каже, „за-тѣбе, овѣ цѣле за-мѣне.” „А-пта-ће-ни даске?” „Требу-ни”, каже, „како, шта-ће-ни”. „Море-ајде”, реко, „брѣ”. а-ја отѣд да-га-разблажим, да-видим шта . . . шта-ће-му даске, „За-нас даске још несу ни-никле”. „Па”, реко, „готво”, каже: „Евѣ настрѣгао-сам ја.” „А-овѣ-ће”, каже, „пѣкле да-бидну за-тѣбе, краће и-на . . . а-овѣ велике за-мѣне.” „Бѣга-ми, нисмо-и[х]ни-спакували, а-Ѣо дође крај, йстина. Те-и-однѣще, те-му-ограђише сандук од-њѣ. Пођи нис-пѣти-изгѣби некако право, и-преврне-се трипут трактор, и-убийе-га на-мѣсто. Бѣрка, дао Бѣг, некако-ју дао Бѣк памет, те-се-скинула два'ес метра прѣ, тѣ-ни градина била: кѣпус, паприка, лѣка, свѣ-што-се сади. Да-види како-то, да-л-сува, а-ти причѣкај на-пѣт. А-Ѣн-ти, лѣпо, колко-се Ѣна окрѣнула, видела, Ѣн чѣк не-мрда ништа, но-увати правац трактор, йде ге-Ѣће. Трипут-се из-мѣста преврнуо и-тѣ погинуо. И-тѣ срѣћу видѢмо нашу. И-свѣ биле од-рѣда дѢбре.

Па-кад-га-избруку младожѣњу, па-старѢјку, па-пѢсле дѢвера: „Мил дѢвере, ока-ти не-вѣне, како-си-ми рано подранио . . . „Ако-ј мѢмак Ѣне лѣпо, како-је бѢло, такѢ-му попѣву, ако-је чѢвек”, Ѣни па . . . Ѣѣму не-персиру ништа, . . . ал-старѢјко нај . . .

„Стари свѣте, стѣрела-ти вѣла,
ШтѢ-се вѣлиц од-гѢдину дана,
Да-довѣдеш на-Ѣдбир свѣтове,
Довѣо-си ѣле и-будѣле,
Најѣли-се траве, брѣушине,
Напѣли-се вѢде блатушине.”

„Тѣ-си”, каже, „стѣра”, каже, „три године-си старѣа од-мѣн”. „Ако, кат-сам-те-преварила, кат-сам-умѣла те-слажем”. А-гѣ-сам-га видела? Није ки-сад: ѣху-хѣ, ѣха-ха около-плѢта, око-вратнице, ус-пѣт, нис-пѣт. Но-никога несам ни-познавала, па-није-ми лако бѢло . . .

Мајка-га задојила с-лѐву сѝсу, те-јачи у-лѐву рѹку, тѵ-се . . . тако
прѝчу. Па-вѝчемо-га левѝк . . .

*

Мѵж, мѵж . . . и-градим вѐђе, и-градим колѝбу, и-градим рѹчак^х
. . . Е, Петрѵлка, ел-се-номѝд једнѐм облизнило крѝва, овѵ-ме дѐте нѐшто
питѹје?

*

Нагѹшио-се ки-хуран.

*

Како-ју имаде . . . а, онѹ Раду, млѵго нѵ лѝју кѹчићи.

*

Ноћник, тако вѝчемо млѝд мѐсец у-нѵ врѐме ка[д]-дѵђе. Не-смѐщ-га
помѐнеш с-његѵво прѝво ѝме, инѝче-се по-кѹћу поразбѝву сѹдови.

*

Јѝ кат-сам-бѝла дѐте, у-пѐ щѐс гѵдине, како-сам пѵчела да-пантим,
дѝ-ви . . . што-ни-прѝчу, свѝко вѐчер су-не-дѐца плѝцила: ѐте-га, вам-
пѝр, ѐте-га долѝзио сѝноћ тѹ . . . јѹтрос долѝзио и-јѹтрос . . . Па-како
ѝде дѝњу вампѝр? Па-како ѝде дѝњу вампѝр? Па-такѵ, ѝде, тражи дѐцу,
јѹри дѐцу по-сокаку! Како нѝсмо дѵбри, нѐмирни по-кѹће, мајка: „Сѝће,
сѝће, вампѝр . . . дѐ немѵ да-мирѹјете“! Истѐра-не нѝпоље да-не-изѐ
вампѝр. Мѝ ка-надамо кѹкање, сѝће д-изгѝнемо, како-ће-не вампѝри
подаве. Грѵдне мѹке-смо патѝли, млѵго, ал-млѵго дрѹкша дѐца бѝла
ѵнда.

*

Далѐко ѝшли ѵни тѝм, млѐли, нѐ-знам, пол . . . па-брѵдо онѵ; кат-
пролѝзе гѵло тѝмо, сас-говѐду прекѵ-ноћ, ѵно тѐцко вѹчу говѐда, не-
мѵж-да вѹчу. Кад-поглѐдне, ѵно-с упѝвѝло па-нѐшто на-кѵла и-не-мѵж
. . . Не-смѐ-да квркне стѝрац, тѐра полагацко, па-нек-ѝду како-ѝду.
И-имѝло свѝцта: и-мѐщано, и-лѝгано, и-ѝстина бѝло, и-чѹли-смо . . .
Мајка дѵђе ѝма нѐка дивѝна тѝм. Оно прекѵ-ноћ ограде-се . . . дѐца . . .
знѝду-ге нѐмирни . . . А-онѝ старѐѝ отѝдну на-тѹ дивѝну, па-се-јѐдан
огради вампѝр, па-вѝче: „Снѝца, бѝта, снѝца, бѝта, снѝца, бѝта . . .
„Лѹпа по-прѵзѵри, лѹпа по-тавѝну. Мѝ бѐгамо, не-смѐмо да-се-скрѝ-
симо нѝгде от-стрѝ . . . од-вампѝра, нѝѐ-ни слѵбодно. И-нѝјопаснѝје
бѝло од-вампѝра и-од-мѐчке. Мѐчку-смо вѐћ виђѝли, вампѝра нѝсмо
виѵдели нѝгде, ал-не-лагѝли.

(Борка Радоњић, 1911, Доња Мутница)

Имала-сам два ћака, једнога застљам један пѹт, друѓи-друѓи пѹт, застљам-и да . . . да-йду сас-мѹном у-планину. И-кад-је-било на-крају, Брива није мѹго да-заврши за-ѹдлично, а-Радивоје мѹло бѹље учио, па-завршио сас-ѹдлично. Кад-је-било на-крају, а-ѹн вели: „Такѹ стрйико, кад-ја нѹмам мајку, па-нѹмам ѹца па . . . нѹне д-ймам ни-књйгу, а-Радивоју дали зимѹс књйгу на-Светога-Саѹву, па-ће-му-и-саѹ даду књйгу, а-мѹне нѹма”. А-ја како-ћу, штѹ-ћу? Дѹшла-сам ис-планине, ймам ѹсам шѹчета, али-јѹдно стално криво. А-ја дйгнем-се ујѹтру, жаѹ-ме: онакѹ прйча ѹвече такѹ како тѹ, а-ја-се дйгнем ујѹтру рѹно; а-сас-учителъку-се познавам, учйла-ме ѹсам гѹдине, Бриву четйри рѹзрѹда и-четйри Милйју. И, лѹпачко ја-се дйгнем, па-ѹзнем онѹ сѹдам ѹсам јѹцѹта и-ѹзнем тѹ криво шѹче. Свекрѹва и-свѹкар спаѹу у-сѹбу. Дйгнем-се рѹно, па-тйднем, ѹни јѹш спаѹу, лѹто, знаѹц кат-се . . . Вйдовдан . . . распѹшћу ћѹци. Па-чѹк-чук на-врѹта и-нѹ шѹче-сам завйла такѹ, а-ѹна: „Штѹ-је Рѹжице, штѹ-је?” — учителъка, реко: „Јѹ ко-тѹбе нѹшто”. „Штѹ?” Реко: „Да-ти-кажем штѹ?” реко, „вй два детѹта, јѹдно-сам застљала, друѓо-сам застљала, али, реко, „ѹвѹ дѹте слабо-ми учйло, „и-каже-ѹна . . . „слабо” реко, „учйло, но”, реко, „жаѹ-га, нѹма мајку, нѹма ѹца, па-вели: да-йма мајку и-ѹца, ѹно-би добило књйгу, ал-саѹ нѹма књйгу”. А-ѹна: „Кѹку Рѹжице, па-што-ниси-ми пѹпре казѹла?” „Па-нисам” реко, а-ѹно вѹћ јѹтре, прекојѹтре добйву књйге. Дйгнем-се ја па-ћѹтйм. Кат-се-дйже свекрѹва, па-вели: „Кѹку мѹне, нѹшто уѹдѹвило онѹ криво шѹче!” Реко: „Па-уѹдѹвило, нека-га, тѹ-те брига”, реко, „уѹдѹвило”, ћѹтйм ја. Ђе-д-ймо да-бѹремо на-ливѹду сѹно. „И! Јѹ, реко, да-закѹлем, па-д-ймо бѹремо сѹно!” „Па”, реко „уѹдѹвило-га нѹшто”. Нйшта. Кад-ја, тѹна прѹђе како-бй бй, отйдомо мй да-бѹремо сѹно друѓи дан и-ѹни отѹце тѹм, бојагим-и(х) спрѹме, обѹву неке нануле, нѹму-ни опѹнци, тѹ бѹло рѹтно врѹме, а-ѹн-мѹн . . . ѹни отѹце, нйшта. И-мй бѹремо сѹно тѹм на-ливѹду тѹ ливѹда саѹ Бривйна, вѹлика ливѹда тѹм гѹре. И-бѹремо мй сѹно, ѹни йду отѹд ки-зѹјци. Каже бѹта: „Ёне-и нй, ѹне-и нй како-касу, трѹѹду, оглѹднѹли-мѹра-да-су!”. Оглѹднѹли. Дѹћѹше. И-нѹсе обо'йца књйге, ѹли она ѹзабрѹла, па-јѹднаке књйге-им даѹла, јѹднако пйше на-њй. И-нѹсе књйге. У! Реко, ѹни нѹсе обо'йца књйге. Јѹ ћѹтйм. А-Радивоје нѹ-зна ге-сам-ја даѹла шѹче и-јајца, ѹн нѹ-зна уѹшге. Кад-ѹн . . . смѹйѹ-се, смѹйѹ, смѹйѹ. „Ма-штѹ-ссмѹјѹш тй, будѹло?! . . . Бѹга напрѹд, бѹга од-нас, па: „Свй књйге, а-ја шѹче, свй књйге, јѹ шѹче, а-ја сѹмо-се чѹдим штѹ такѹ вели. „Па, реко, „дѹбро бйће”, реко, „вѹли шѹче, ће-му- закѹлемѹ к-нѹће”. И-нйшта, ућѹтѹше-с ѹни, бѹремо сѹно, бй како-бй, тѹ прѹђе, и-нйшта, прѹђе млѹго, прѹђе, тѹ нйко нѹ-зна. А-ја пѹсле, а-ѹн зна . . . кад-ѹн пѹс казѹо код-Радивоја, казѹо. А-мајка: „Што-ти-мѹне нйси пйтѹла?” свекрѹва. „Па” реко, „како-те пйтам, тй нѹнеш да-ми-даш, да-даш . . . а-мѹне жаѹ, ѹвечер испрйча како свй . . . Данѹту спрѹмене књйге, Бриви . . . ѹвѹм . . . Радивоју, а-њѹму нѹма. А-ја, реко, „нѹћу-те пйтам. Е-такѹ ја да”. „Такѹ-ћѹш тй јѹш нѹшто да-даш!” „Нѹћу тѹб да-пйтам, па-у-бунѹр; у-бунѹр, ја” реко, „знаѹц ге-ти-ја нйшта нй-сам сакрйла. А-за-мѹје дѹте нѹ-би, ал-за-њѹга-сам даѹла” реко.

И-рòди-се Радомир, лèпо, и-тò дèте пòрасте, прòђе лèто, па-прòђе . . . Лèто, па-дòђе. И-дèте-се пòсле нèшто ки-пòболе преко-зìме. А-jà-сам тўрила да-ткàм. Оно бòлесно, бòлесно, па-вйще нèма гè, кòлко-је бòлесно, па-вàтра. А-мòа свекрва и-њòјна мàјка и-йсто тўна и . . . јетрва нàща. И-у-сòбу. Оно бòлесно, па-клòне овàко, па-клòне онàко, а-мòј Радйвоје: „Јàо мàјко, он-ће д-ўмре! Еј, да-дйгнемо тà рàзбој! Дйгомо тà рàзбој, свй онò дйгомо, не-ткàм вйше. А-òни довèли тў бàбу, па-ту-рйли . . . тò Радйвоје вèћ и-знà . . . и-сàд да-кàже . . . кад-он кàже . . . Турйще онà бакрàч, кўпљашце-га тўна у-корйто, па-пòс турйще бакрàч па-подйгоще нò рèзло, па-јèдна жèна отўд, па-га-трйпут превукўју, превукўју-га крос-тà бакрàч. „Нйшта-му нèће бйдне, сà-ћу-га јà и-јòпет окўпљам, ймам јà вў траву и-ће-дèте да-оздрàви”. Испровукйвашце-га крос-тў бакрàч. „Е, àјд-имо сàд на-верйгу! На-верйгу-да-га превўчèмо”. Имàла старйнска кўћа, па-вйси верйга, знаш. И-изйћòше тàм ус-кўћу, и[с]-сòбе, нò јèдна сòба, тў двà-три кревèта. И-изйћòше у-кўћу онà бàба и-што-му-мàјка, јетрва-ми, Радòмирова мàјка, и-превукўју-га крос-тў верйгу, превукўју-га трйпут такò. „Тў, нèма да-брйнеш, тò-ће-да-га излèчи, нйшта-му нèће бйдне, за-Бòга-му нйшта нèће бйдне. Тò-ви јà казўјем, јà-сам тòга излèчйла, па-овòга . . .” прйча тàмо и-тунàк из-масйрàшце-га вàмо, нàмо . . . завйшце-га, он сирòма такò клòну и-прèзноји-се мàло, кад-òно дàл-ге-га трьòсашце, кўпàшце-га, штà-ли, па-кај-мàло-му бòље. И-пòс нè-знам јòщ штà-му рàдйше, те-прèздраве дèте. Тò Радòмир бйò мàли, такò, такò-га лèчйли.

*

Кат-се-пòсле женйò овà мòј дèвер Лàле, бйò . . . тò прво-ти прйчам . . . А-мèн-се йсто пòболе вà Радйвоје, пòболе-се, па-му-рче у-грўди, рче, рче, ки-свйњу кад . . . дебèла. Па-штà-ли-му тò рче, па-штà-ли-му-је, па . . . па-не-мòже да-јè . . . кад-јè, он: „Хр, хр, хр”, ки-свйња дебèла рче. А-мòј дèда, што-сам-имàла дèду: „Сòјка, да-лèчиш тò дèте од-зà-сйпа!” „Кàко да-га-лèчим?” „Такò, да-ўзнеш дèте у-нàрўче, па-да-га-нò-сищ у-грòбље, па-йма нй црепчйћи, вòда што-се-набрàла, па-из-двà грòба знàни запòј-га ис-црèпчета, а-из-јèднога грòба, што-црèпче нàћеш на-грòб, знàш радйле жèне нèшто тàм, а-тй тò ўзни па . . . што-нè-знаш чйй-је грòб, тй од-јèднога грòба тòга ўзни те-га-запòј. И-њèму-ће тò да престàне!” А-jà! Нèће-му престàне. Дòшцла нèка Цйганка, мòа свекрва-се пòжали: „Вò-ми дèте такò йма нèки зàсип, нè-знам ни-јà”. „Сòјка, да-ти-јà кàжем штà-ће да-радиш: да-нàћеш тй, дрўги пўт-ћу јà да-дòђем, а-да-нàћеш тй кокòшкy црну кòа нèма бèлег, нйгде бèло нèма и-јà-ћу тò да-га-излèчим”. „Дòбро”. „И-јà-ћу донèсем нèку траву и-ћу-га-излèчим, и-ћу-му-вàдим црви на-ўщи. Дòђе òна дрўги пўт, вàмо, нàмо, вàди-му црви. Гè мòж да-детèту нòлки црви бйдну у-ўщи? Јèдно ўво, дрўго ўво, прòђе тò како-бй, òна: „Сòјка, дòбро дàј-ми тў кокòшкy што-си-на-бàвила!” Кàже: „Јà нèмам, трàжи, трàжи по-сèлу, па-не-мòгу да-нàћем”, каже, „вèлику кокòшкy, но дàде-ми јèдна жèна јèдно пйле”. „Пў Сòјка, па-зар-се-грèщищ сас-пйле. Трèба-му провàлим крйло, да-пресйнем

вѡду, па-да-га-запѡјим и-тѡ-ће дѣте да-ти-престѡне. Такѡ, и-да-га-запѡ-
јиш тѡ ујутру прѣ Сѡнца.” „Дѡбро”. „Преко-прага”. „Дѡбро,” каже,
ѡћу, но-нѣмам вѣлику кокѡшку”. „А-тѡ да-ми-дѡш кокѡшку, што-га-јѡ
вра . . . лѣчим”. Она увѡти јѣдну вѣлику кокѡшку, па-ју-дѡде, дѡде-ју
па-кѡло ракѡју, па-ју-наѡава Цѡганке и-забѡјѡмо-га. И-штѡ-би пѡс нѣ-
-знам, кѡко бѡи, нѣ-кте док-дѡђе прѡлеће, ѡно сѡмо по-сѣбе-се . . . сѡмо
по-сѣбе-се ѡзлечи, нѡје-му помѡгло тѡ. Кѡже, такѡ кѡже, ѡна нѣће, пѡле,
ће-се-грѣши, но-ѡће кѡже, вѣлику кокѡшку. Вѡче мѡј свѣкар на-њѡ:
„Па-штѡ дѡваш?” „Па-штѡ-да-рѡдим, па-дѣте бѡлесно, па-мѡрам да-
-дѡм, па-кѡко-ћу! Он тѡ ка-пѡпре и-сѡда уѡшце нѣма-да-га . . . одѡнде
вѡше нѡкад нѡшта, ал-двѡ-три мѣсеца такѡ тѡ . . .

*

Кат-се-пѡђе за девојку:

„Вѡта јѣло, дѡжи гѡре грање,
да-провѣдем кѡћени свѡтѡви,
да-ѡдем за-лѣпу девојку,
да-довѣдем тѡ лѣпу девојку . . .”

Па-пѡсле, кат-се-врѣнемо, ѡно:

„Вѡта јѣло, дѡжи гѡре грање . . .”

Кѡко јѡш бѣше?

„Мѡли брѡле, ти ми рано рѡно пѡћи,
рѡно пѡћи, па-зарѡно дѡћи,
па-довѣди тѡ лѣпу девојку”.

Тѡ, па-се-попѣва каде . . . ка[д]-девојка трѣба да-излѡзи, знаш.
Кѡко нѡ бѣше, чѣкај?!

„Сузбѡј-се мѡгло мѡглице”, каде-ѡде младожѣња д-уѡће ко(д)-де-
вѡјке, „да-вѡдим вѡјно на-кѡња”. Па-пѡсле . . . кад-извѡде девојку,
кѡко тѡ . . . не-мѡк-се сѣтим.

Младожѣња, а-мѡ . . . уѡће младожѣња, срѣтну-га пѣвице и-ѡи
дѡ пѡре. И-уѡће тѡм кот-старѡјке и-кот-кѡма, знаш, а-пѣвице одовѡде . . .
што-девојке-га, пѣвице . . . а-младожѣња стѡи, чѣка девојку да-уѡће. А- .не
. . . стојѡ . . . :

„Младожѣњѡ, мѡдо нежѣњено,
Штѡ-си такѡ заѡцнѡи,
Дал-нѡси панталѡне у-сѣло трѡжѡи?
Штѡ-си довѣѡ овѡ свѡтѡви?
Најѣли-се трѡву белушѡну,
напѡли-се вѡду блатушѡну.”

Па, јѡпет-га, и-јѡпет нѣшто-га такѡ резѡлимо.

Кад-улази млада невеста, ајд за-њо да-попевамо:

„Другарице, наша невестнице,
Синоћ-смо-се лепо завèриле,
да-не-говѝш ус-туђе туђине,
а-тѝ дође, па-стаде,
па-обе рѝке даде и-црстен узѝмљещ”.

*

Тò мòа свекрѝва причàла тàмо. Подвампирила-се, па-пòсле, каже, улази у-кућу, па-препира сѝрење, па-тàмо штà не-ради, клòпа, па-вѝче тòга човèка: „Тѝно, Тѝно, дѝк-се, дѝк-се да-помузеш òвце!” Кат-се-òн дѝгне, òно нèма, каже, нѝшта, нèма нѝшта, каже. Па-штà, каже, није рàдила, па-прèзала волòви, па . . . тò бѝло давно, тò-ми свекрѝва бащ причàла, тò тàм бѝло, у-вѝ малу . . . тò, каже, тò бѝла тèm и-тèm мајка, мајка . . . свекрѝва-ми причàла. И-кàже, тò вèлику мѝку, каже, видели о(д)-тè Мàрице, кат-се-нèкад подвампирила.

*

Пòщо нèки чòвек у . . . на-пѝјац и-пòно сѝриње у-чàбар, али-бѝо снèг, знàш . . . снèг бѝо у-пòље, тàм пѝтем. Он тѝрио чàбар, па-водѝо волòви са . . . вакò водѝо волòви, ал-напрèд ѝшо, ѝщо, òно лесѝца лежѝ мртва. „Пѝ!” каже, кад-лесѝца пàзи мртва. Преврне-ју овàко - мртва преврне-ју онако - мртва. Он ѝзне, па-ју-тѝри тàм кот-чàбра позади . . . кот-чàбра, тѝри-ју, па-и-јòпет водѝ, òно далèко ки . . . да-се-ѝде за-пѝ-јац. А-òн пòсле: штà-ће да-ради, ѝзне, па-ју . . . тѝрио-ју на-кòла и-вòди вòди док-дòђе до-пѝјаце. Ка(д)-дòшо до-пѝјаце, òн распрèгне волòви, тò бѝло такò у-стàро дòба, с-волòви . . . ѝшли с-кòлима, па-тàм повèже, ге-повèже, па-д-ѝде да-скине чàбар да . . . Кат-поглèдне у чàбар лисѝца-ју нèма, кат-поглèдне у-чàбар-сѝриње-га нèма. „Кѝку”, каже, „гè-ћу сàде? Ни-лисѝца ни . . .” А-тамàн мислèо д-огрàди крзло. И-свè ѝшс водѝо волòви и-мислèо тò да-огрàди крзло од-лисѝце. Кад, каже, òно нèма ни-сѝрење, ни . . . мàло остàле двè-три, каже, велѝјице дòле, мàло и-нèма-ју. Òна-ти лèпо побèре сѝриње и-утèкне, утèкне нèгде. Нèма-ју лисѝца. „У”, каже, „гè-ћу сàде за-сѝрење? Ни-лесѝца, ни-штà ни . . . Дѝ-да-ју ѝзнем онакò мртву, да-ми-пràви штèту? Ту, гè-ћу сàде, гè-ћу сàде?!” Она-ти, лèпачко, нàшла тàмо кума-вѝју, па-појèла тò сѝ-риње, појèла. И-кàже: „Гè-си тѝ нàшла тò сѝриње?” Кàже: „À(д)-да-те водим јà гè-сам нàшла сѝрење, па-ћещ-и-тѝ . . .” а-ѝмље дòбо, знàш, мрзà вèлики, „па-ћещ-и-тѝ тò да-нàћещ!” Одвèла-га под-воденицу и-онò . . . и-тѝрила-му рèп под-воденицу. Кàже: „Тѝ-да стојш, док-ти-јà кàжем! А-јà-ћу-се измàкнем па-ћу-да-глèдам да-нèки не-дòђе да-те-убѝ-је”. Лисѝца чѝчула тàм па-стојѝ, а-òн мàло потèгне, òно-се нѝје замрзло дòбро, а-òна . . . јòпет, јòпет, јòпет: „Јòщ, јòщ, јòщ, јòщ тѝ стòј, јòщ!” Лисѝца тò. И-òн стојàо, стојàо док-се-дòбро замрзло рèп. Кат-се- дòбро

замрзо рѣп, ђна гад вѣкнѣ: „Бѣжи кума-вѣјо, ѣне-и лѡвци!“ Он-ти рѣгне, рѣп-се откѣне и-ѡн: „Кѣку, гѣ-ћу сѣд за-рѣп?“ „Ајде“, каже, „д-ѣдем ја да-ти-кажем гѣ-ће сѣд да-направимо рѣп. Ђе-да-направимо“, каже, „тамо ѣма нѣка седѣлка, молба, па-ћу-ја д-украдем“, каже, „оде . . . девојке овѡ повѣсмо, па-ћу“ каже, „да-ти-огрѣдим рѣп.“ И-тамо, растѣри-се ђна . . . вѣм, онѣм, па-набѣвила нѣко такѡ и-огрѣдила-му рѣп. Девојке-се растѣриле о-тѣ . . . тога-ве ѡгња. „Ајде“, каже, „кума-вѣјо ја и-тѣ да-прерѣпљамо, вѣщ како ѣмаш лѣп рѣп!“ „Ајде“! Она напрѣд, ѡн за-њѡм рѣшио, рѣп-се запѣлио, ђна: „Бѣжи кума-вѣјо у-попѡву слѣму!“ Ѣн-се завѣче у-попѡву слѣму, слѣма-се запѣли, изгорѣ . . . И-такѡ лѣсѣца знѣ да-слѣже.

(Ружа Бошковић, 1907, Доња Мутница)

Удѣријо белгију на-врѣта. Кад-нѣки каљѣв, а-ѡн: „Штѣ-си-се умѣзо ки-катрѣњача?“

*

О[д]-две столице на-гѡлу зѣмљу.

(Добривоје Бошковић, 53 године, Доња Мутница)